

YENİLEŞME DEVRİ TÜRK EDEBİYATINDAN ÇİZGİLER

Şerife Çağın*

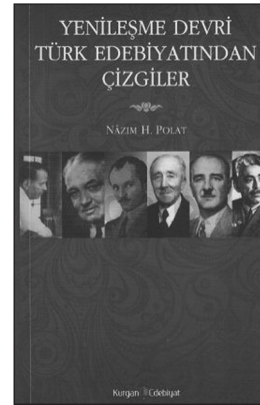
TRENDS IN MODERNISATION PERIOD TURKISH LITERATURE

Nazım Hikmet Polat, *Yenileşme Devri Türk Edebiyatından Çizgiler*, Kurgan Edebiyat, Ankara 2012, 496 s.

Şahabettin Süleyman, Şerafettin Mağmuni, Rübâb Mecmuası, Mütevellizade Ömer İhyâ, Şeref Gürbüz, Tarsusîzade Münif üzerine kitapları bulunan Nazım Hikmet Polat, *Yenileşme Devri Türk Edebiyatından Çizgiler* kitabında, daha önce çeşitli dergilerde yayımlanan yazılarını bir araya getirmiştir. Bu yazılar şiir, hikâye ve roman, edebiyat tarihçiliği, son olarak da eleştiri konulu dört bölümden oluşmaktadır.

“Şairler İçin” başlıklı ilk bölümdeki yazılar Nihal Atsız, Şevket Hıfzı, Yahya Kemal, İhsan Raif Hanım, Feyzullah Sacit Ülkü, Yahya Saimoğlu, Sığircızade Hayri, Tevfik Fikret, Tahsin Nahit, Ömer Seyfettin, İdris Sabih Gezmen ve Samet Vurgun’un şiirleri üzerinedir. “Şevket Hıfzı’nın Şiirleri” başlıklı yazıda *Hayat* mecmuasının sahibi ve başyazarı olarak tanınan Şevket Rado’nun “Şevket Hıfzı” müstear imzasıyla çeşitli mecmualarda neşrettiği şiirler ve bunları topladığı şiir kitabı incelenerek yazarın

fazla bilinmeyen bir yönü aydınlatılır. “XX. Asrın başlarında, İstanbul’daki sanat muhitlerinin önemli isimlerinden” olan İhsan Raif Hanım’ın bir başka yazının konusudur. Devrinde şarkı ve koşma türünün en başarılı isimlerinden sayılan İhsan Raif üzerinde hocası Rıza Tevfik’in etkisi, hamasî şiirlerinde de şairle Mehmet Akif ve Mehmet Emin Yurdakul arasındaki benzerlikler üzerinde durulur. Ayrıca Balkan Harbi sırasında kurulan Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti ve I. Cihan Harbi sırasında kurulan Donanma Cemiyetinde toplantılar ve müsamereler tertip ederek cephe gerisinde aktif rol oynamıştır. Böylece kadın şairler arasında gerek şarkı ve koşma türünde gerekse dön-

* Yard. Doç. Dr., Ege Üni. Edebiyat Fak. TDE Böl.

min vatan, millet gibi hamasî yönü ön planda olan şiir atmosferinde İhsan Raif'in de önemli yeri olduğu ortaya konulmuş olur.

Türk Ocağı'nın kurucularından olan Feyzullah Sacit Ülkü'nün hayat hikâyesinin anlatıldığı yazıyla yine dergi ve gazetelerin sayfalarında kalmış bir isim aydınlatılır. Başlarda Fecr-i Âtî anlayışına uygun şiirler kaleme alan ve *Rübâb* dergisinin ilk beş sayısına “edebî müdür”lük yapan Feyzullah Sacit'in daha sonra Yeni Lisan ve Millî Edebiyat hareketine yönelmesi üzerinde durularak bu anlayışa uygun sosyal muhtevalı şiirleri ele alınır. Ayrıca Cumhuriyet'ten sonra kısa bir süre dilde “özleştirmecilik” rüzgarına kapılarak, yaşayan Türkçeye dönmesi; Arapça, Fransızca yanında ileri derecede Farsça bilgisi de dikkat çekilen özellikleridir. Hayyam tercümeleriyle, yıllarını verdiği *Mesnevi* tercümesi onun başarılı bulunan eserleri arasındadır. “I. Dünya Savaşı yıllarından itibaren ölümüne kadar pek çok dergi ve gazetede manzum-mensur kalem tecrübeleri neşretmiş bir edibimiz” olarak anlatılan Yahya Sâim Ozanoğlu (1898-1962) hakkında kitapta üç yazı bulunmaktadır. Bunların ilkinde daha çok manzum olmak üzere Yahya Saim'in kitapları tanıtılmış, ikincisinde sanat anlayışı, eserlerinde şekil ve muhteva, üçüncü yazıda ise “Hicviyye” adlı eseri üzerinde durulmuştur. Dergi sayfaları arasında kaybolmuş bir başka isim ise “Millî Mücadele'nin Sivas'taki gür sesi *Mücâhede-i Milliye* gazetesinin mesul müdürü ve *Kızılurmak* (Sivas) gazetesi yazarlarından, ilk dönem Türkiye Büyük Millet Meclisinde Sivas Milletvekili ve Sivas'ın Cumhuriyet Devrindeki ilk belediye başkanı” Sığırcızâde Hayri Lütfullah'tır (1888-1931). Hayri Lütfullah'la ilgili ilk yazıda, şairin *Halka Doğru* mecmuasında yayımlanan, “Fecr-i Âtî şiir anlayışından Millî Edebiyat hareketi tercihlerine geçiş sürecinin mahsulü” olarak görülen bir manzumesi, ikinci yazıda ise *Servet-i Fünun*, *Kızılurmak* (Sivas), *Birlik* (Sivas) dergilerinde bulunan ve farklı sanat anlayışlarının ürünü olan beş şiiri üzerinde durulur.

Edebiyat araştırmalarında metnin tespiti, kronoloji, metnin sahilliği, yazarın tespiti, takma adlar önemli meseleler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tür meselelerin halli de ancak dikkatli ve geniş çalışmaları gerektirir. İşte “Ömer Seyfettin'den Kayıp Şiirler” başlıklı yazı sağlıklı bir monografinin arka planında yer alan malzemeyi oluşturma safhasında düşünülebilecek örnek bir çalışmadır. Burada olduğu gibi süreli yayınları tarayarak bazen üsluptan, bazen küçük bilgi kırıntılarından yola çıkılarak hem sanatçıların yazı faaliyetleri hem de edebiyat tarihinde türlerin, temlerin, sanat anlayışlarının, modaların oluşumu doğru bir şekilde ortaya konabilecektir.

Edebiyat tarihlerinde ve ansiklopedilerde adı geçmeyen İdris Sabih Gezmen de bu kitapta üzerinde durulan bir başka şairdir. İstanbul'da doğmuş olan İdris Sabih belirtildiği üzere I. Dünya Savaşında asker olarak Hicaz Cephesinde bulunmuş, İngilizler tarafından Mısır'daki esir kamplarına götürülmüştür. Kahire'de *Işık*, *Kafes*, *Nilüfer* dergilerini çıkarmış, 1921'de Türkiye'ye döndükten sonra Dışişleri Bakanlığında elçiliklerde çeşitli görevler almıştır. Dergi taramaları sonucunda tespit edilmiş şiirlerinden hareketle onun daha çok İstanbul'un güzelliklerini dile getirdiği, devrinin aydınlarına hakim olan millî zevk ve ızdıraba tercüman olduğu belirtilmiştir. Bu yazıda, II. Meşrutiyet'ten sonra savaşların arka arkaya yaşandığı dönemle ilgili yapılan aşağıdaki genelleme dikkat çekicidir (s. 199-200):

“İdris Sabih, I. Dünya Savaşı yıllarını asker olarak yaşamış ediplerimizdendir. Bu yıllar edebiyatımız için önemli kayıpların yaşandığı bir zaman dilimidir. Savaş ve onun insan-toplum üzerindeki etkilerini dile getiren temalar, Trablusgarp Savaşı sebebiyle 1911'den itibaren edebiyatımızda yoğun biçimde görülmektedir. I. Dünya Savaşı ve Millî Mücadele yıllarının edebiyatımızda yeterince işlenmemesi ise öncelikle aydın kaybıyla ilgilidir. Seferberlikten dolayı 1915'te lise çağlarındaki öğrencilerin de askere alınması, kültür ha-

yatı için gerekli olan taze kanı, cephelerde akıtmıştır. İşin iktisadi boyutu da savaş ortamıyla ilgilidir. Bütün bu şartlar, bir neslin trajedisi olarak Türk kültür ve siyaset tarihini şekillendiren unsurlardandır. İdris Sabih işte bu nesilden, işte bu trajediyi yaşayanlardandır.”

“Şairler İçin” bölümünde bu yazıların dışında Tevfik Fikret’in “Promete” şiiri, Tahsin Nahit’in ve Samet Vurgun’un şiirleriyle ilgili birer yazı yer almaktadır.

“Hikâye ve Roman Yolunda” başlıklı ikinci bölümde ilk yazı Nihal Atsız üzerinedir. *Ruh Adam* romanı vaka, şahıslar, üslup, didaktizm, edebî fikirlerin işlenişi ve tenasüh açısından incelenmiştir. İkinci yazı ise Necip Fazıl’ın *Aynadaki Yalan* romanı hakkında yine tahlilî bir çalışmadır. Fikrî yönü ön planda olan romanın daha çok bu tarafı ön plana çıkarılmış ve Necip Fazıl’ın daha evvel yazılarında ortaya koyduğu fikirleri bu eseriyle roman kurgusu içerisinde tasnif, tanzim, terkip yoluna gittiği vurgulanmıştır. Eğitimci bir yazar olan Mitat Enç’in (1909-1991) *Uzun Çarşının Uluları* başlıklı hikâyelerini ele alan bir başka yazıdan sonra Ömer Seyfettin’le ilgili iki yazı yer almaktadır. “Ömer Seyfettin’in İlk Hikâyesi” başlıklı yazıyı okuyanlar herhalde bir yazarın –hele bu Ömer Seyfettin gibi şöhret sahibi bir hikâyeciyse– eserlerinin sağlıklı bir bibliyografyasını oluşturmadaki titizliği takdir edeceklerdir. Bu yazıyla birlikte metinlerin tespiti ve neşirleri konusunda pek çok araştırmacıyı meşgul eden Ömer Seyfettin’le ilgili yakın zamana kadar tekrar edilmiş olan bir yanlış düzeltilmiş ve önemli bir eksik giderilmiştir. Ömer Seyfettin’e dair ikinci yazıda ise bu defa kronolojik bir düzen içerisinde yazarın hikâyelerinin değişik neşirleri eleştirel bir gözle değerlendirilmiştir. Nazım Hikmet Polat bu tür metin neşirlerinde uyulmasını faydalı bulduğu bazı ilkeleri sıralar ki özellikle bu kısım her edebiyat araştırmacısı için kılavuz niteliğindedir.

“Edebiyat Tarihçiliği” bölümünün ilk başlığı

olan “Türk Edebiyat Tarihçiliği Çalışmalarının Neresindeyiz” yazısında edebiyat biliminin önemli bir ayağını oluşturan edebiyat tarihi yazma çalışmaları ele alınmaktadır. Hazırlık mahiyetindeki çalışmalardan sonra bu alanda ilk kayda değer eser sayılan Abdülhalim Memduh’un *Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniye*’si ve daha sonraki çalışmalar kronolojik bir düzen içerisinde, takip edilen usuller mukayeseli bir şekilde değerlendirilmek suretiyle anlatılır.

“Edebiyatımız, Edebiyat Tarihçiliğimiz ve Atatürk” başlıklı yazıda; Atatürk’ün edebiyata ilgisi ve edebiyat anlayışı, Millî Edebiyat hareketine yakınlığı, nutuklarının dikkate değer hitabet örnekleri olması, fikirleriyle edebiyat tarihçiliğimizi yönlendirerek daha çok Türkçü bir çizgiye oturtması ve edebiyat tarihçiliğimizde Atatürk’ün varlığından kaynaklanan terimler üzerinde durulur. Ayrıca yakın dönem olması itibarıyla isimlendirme hususunda tartışmaların daha fazla görüldüğü, Atatürk’ün etkisinin açıkça hissedildiği dönem için şöyle bir öneride bulunulur (s. 362):

“Biz, bundan sonra yapılacak olan, özellikle edebiyat tarihi vadisindeki çalışmalarda, liselerde ve üniversitelerimizin Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinde okutulan derslerde, Atatürk’ün mutlak yönlendirici olduğu, TBMM’nin kuruluşundan (1920), Atatürk’ün ölümüne (1938) kadarki dönemin ‘Atatürk Devri Türk Edebiyatı’ olarak anılmasını öneriyoruz.”

“Mehmet Fuat Bey ve Tarihçe-i Lisan-ı Osmanî’si” başlıklı yazıda Osmanlı’nın son zamanları ile Cumhuriyet’in ilk yıllarını yaşamış aydınlarımızdan olan Mehmet Fuat ve onun 1894’te basılan, yöntem ve malzeme bakımından bir edebiyat tarihi özelliği taşımasa da bu tarz eserleri müjdelemesiyle önemli olarak kabul edilen *Tarihçe-i Lisan-ı Osmanî* adlı eseri üzerinde durulur. Bu kısmın son yazısı “Ferhat Ağazade’nin ‘Edebiyat Mecmuası’ ve Türkiye’deki Benzerleriyle Mukayesesi” başlığını taşımaktadır. 1912’de Azerbaycan’da basılan

ders kitabı olarak okutulan bu eser yazıldığı dönem düşünüldüğünde önemli bir boşluğu doldurmuştur. Bazı eksiklerine rağmen, Osmanlı sınırları içinde kalan Türkiye'deki örneklerinden farklı olarak, seçtiği yazarlarla Türkiye Türkçesini yakın sahalarıyla birlikte vermeyi amaçlar.

“Eleştiri” dördüncü ve son bölümün başlığıdır. “Yeni Nesil-Fecr-i Âtî Mücadelesi” başlıklı ilk yazıda Fecr-i Âtî'nin “cemiyet” olarak dağılmaya başladığı sırada *Rübâb* mecmuası etrafında toplanan, daha sonra “Nayiler” adıyla kamuoyuna tanıtılacak olan bir grup gencin, özellikle Fecr-i Âtî'ye yönelttikleri eleştiriler ve bu eleştiriler etrafında oluşan münakaşalar üzerinde durulur. Kendilerini Nesl-i Âtî Encümeni veya Yeni Nesil olarak adlandıran bu gençlerin Fecr-i Âtî'nin en aktif üyelerinden olan Şahabettin Süleyman tarafından himaye edilmesi ve bu hususa getirilen açıklama dikkat çekicidir. Şahabettin Süleyman başta olmak üzere Hakkı Tahsin, Selahattin Enis, Hemedânîzâde Ali Naci, Halit Fahri, Mehmet Rauf, Hamdullah Suphi bu münakaşaya katılan isimlerdir. Bu münakaşaların Fecr-i Âtî için son darbelerden biri olduğu, fakat bu grubun da amaçlarını gerçekleştirilmeden dağılıp gittiği sonucuna varan Polat, söz konusu yazısıyla edebiyat tarihinde, özellikle tenkit alanında üzerinde durulmamış bir konuya açıklık getirir.

Şahabettin Süleyman ve Hüseyin Rahmi'nin başını çektiği bir tartışmayı konu alan “Hüseyin Rahmi'nin *Cadı Romanı* Hakkında Münakaşalar” aynı zamanda Türk edebiyatında iki farklı damar olarak gelişen popüler edebiyat ve halis edebiyat kutuplaşmasını yansımasıyla kitabın en çarpıcı yazılarından. Hem devrin tenkit üslubunu göstermesi hem de genişletilebilecek bir konuyu ele alması bakımından önemli olan bu yazı, günümüzle kıyaslandığında geçmişte edebiyat tartışmalarının basını, dolayısıyla kamuoyunu hayret verecek ölçüde ilgilendirdiğini de göstermektedir. Doğrusu sanatçıyla eleştirmenin ezeli kavgasını yansıması bakı-

mından da ilginçtir. Hüseyin Rahmi'ye yönelik Şahabettin Süleyman'ın başını çektiği, *Rübâb* mecmuasında biraraya gelen grup içerisinde “daha önceleri aynı mecmuada Fecr-i Âtî'ye karşı teşvik edildikleri mücadelede rüşlerini ispat etmiş olan Halit Fahri, Hemedânîzâde Ali Naci, Hakkı Tahsin, Selahattin Enis” vardır. Tespitlere göre 1912'de neşredilen *Cadı* romanı hakkındaki münakaşalar 1914 yılının başlarına kadar devam etmiş, 355 sayfalık bu roman etrafında yapılan tartışmaları ele alan yazılar yaklaşık 700 sayfayı bulmuştur. Bu geniş boyutlu tartışmalardan hareketle “*Cadı* münakaşaları, edebiyatımızın en mühim kalem mücadelelerinden biri, belki birincisidir” hükmüne varılır.

Edebiyat incelemelerinde ortak eser veren yazarları birbirinden ayırmak önemli bir problemidir. “Fuat Köprülü ile Şahabettin Süleyman'ın Ortak Eserleri” makalesi işte bu türden bir meseleyi çözmeye yönelik. Nazım Hikmet Polat'ın *Meşrutiyet'te Terbiye-i Etfâl, Malûmat-ı Edebiye ve Yeni Osmanlı Tarih-i Edebiyat* eserlerinde yazar problemini çözmeye çalışırken başvurduğu usuller, şüphesiz edebiyat tarihinde kalem oynatan her araştırmacıya katkı sağlayacaktır.

“Şahabettin Süleyman'ın Gözüyle Namık Kemal” başlıklı yazıda ise Namık Kemal'in yüceltilmesine çok müsait bir dönem olan II. Meşrutiyet yıllarında yazarın Şahabettin Süleyman tarafından tenkit edilmesine yer verilir. Şahabettin Süleyman bu tenkitlerinde yer yer Abdülhak Hâmit le mukayese yoluna giderek Namık Kemal'i, hatta Ziya Paşa'yı da avam edebiyatına yönelmekle suçlamış ve “aristokrat sanat anlayışı”nı savunmuştur. Polat bu reddiyelerde, Namık Kemal'in şiirleri ve bilhassa tiyatrolarının, bunlardan da *Karabela*'nın esas alındığını belirtmekte ve cesaretiyle takdir ettiği Şahabettin Süleyman'ı şu gerekçelerle eleştirmektedir (s. 465):

“Şahabettin Süleyman'ın Namık Kemal tiyatrosundaki karşılıklı konuşmaların

tabîlikten uzak düştüğünü söylemesi, hiç de yabana atılacak cinsten değildir. Ancak, bu eserlerin, tiyatro edebiyatının henüz doğuş devrinde kaleme alındığı, görmezden gelinmiştir.

Namık Kemal'e hücumda en elverişli eser olarak seçilen *Karabela*, onun edebî cephesini temsil etmekten çok uzaktır. Muhtemelen, ömrü vefa etseydi, yazar bu piyesini, kendince kemâle erıştirdikten sonra yayımlayacaktı. Şahabettin Süleyman bu hususu da dikkate almamıştır.”

Edebiyat araştırmalarında, diğer sahalarda da görüldüğü gibi çoğu zaman çarpıcı bir başlık, popüler bir yazar değersiz bir araştırmayı ve bu eserin yazarını ön plana çıkarabilir. Zevk tarafı geri planda olan, sabır ve özel bir dikkati gerektiren çalışmalar ve bunların yazarları ise birtakım talihsizliklere uğrarlar. İşte yıllarını daha çok süreli yayınları tarayarak, kaybolmuş isimleri ve eserleri gün yüzüne çıkarmakla geçirmiş olan Nazım Hikmet hocamızın bu tür yazıları

ayrı bir takdiri hak etmektedir. Kuşkusuz bu çalışmalar, yeni bir bakışla yazılacak edebiyat tarihi çalışmalarına önemli katkılar sunmakta, ayrıca araştırma yöntemleri, izlenen usuller bakımından da genç araştırmacılar için örnek oluşturmaktadır.

Yahya Sâim Ozanoğlu hakkındaki ilk yazısının başında yer alan, aynı zamanda hocamızın çalışmalarındaki yönelişi gösteren řu paragraf edebiyat tarihi çalışmalarında önemli bir eksikliğe dikkat çekmektedir (s. 97):

“Dört başı mamur bir Türk edebiyatı tarihi kitabının henüz yazılmadığı, konuyla ilgilenenlerin üzerinde ittifak ettiği gerçeklerdendir. Bunun muhtelif sebepleri arasında, şöhretlerin kıymetleri gölgelemesi de vardır. Edebiyatımızın bakir malzemelerine ulaşıldıkça, bu kıymetlerin üzerindeki küller ve tozlar silindikçe, onlardan bir kısmının pırlanta oldukları fark edilecek ve belki bir kısmı, taç unsuru gibi lâıyk olduğu yere oturtulacaktır.”